

IGOR KOROLYOV

Kijevo nacionalinis Taraso Ševčenkos universitetas, Ukraina
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

UKRAINIEČIŲ, RUSŲ, LIETUVIŲ IR AMERIKIEČIŲ NACIONALINIS KOOPERATINIS KOMUNIKACINIS ELGESYS: NUO KOGNICIJOS Į DISKURSA¹

National Cooperative Behaviour of Ukrainians, Russians,
Lithuanians and Americans: from Cognition to Discourse

SUMMARY

The article offers an overview of the theoretical positions and the experimental results published in the author's monograph „National Cooperative Communicative Behaviour: From Cognition to Discourse” (Kyiv, 2018). The research is relevant because it is related to the connection of language and the consciousness of its speakers as representatives of a certain society, the relationship of language and culture, and the influence of sociocultural and psychological factors on the communicative behaviour formation. The author proposes both theoretical and experimental approaches, as well as the innovative triangulation methodology for the analysis of national cooperative communicative behaviour. The approaches will help to reveal universal and specific components of cooperative communication, i. e. from knowledge of the world to potential realization of its results, as well as in intercultural communication. The author draws on a comparative analysis of the Lithuanian language as well as its native speakers. This analysis will undoubtedly enhance further research in Baltic and Lithuanian studies in Ukraine.

SANTRAUKA

Straipsnyje pateikiami pagrindiniai teoriniai teiginiai ir eksperimentiniai rezultatai, kurie ukrainiečių kalba buvo paskelbti autoriaus monografijoje *Nacionalinis kooperatinis komunikacinis elgesys: nuo kognicijos į diskursą* (Kijevas, 2018). Pristatomo tyrimo problematika aktuali ir generuoja diskusines koncepcijas, nes susijusi su tokiais klausimais kaip kalbos ir kalbančiųjų, kaip apibrėžto sociumo, sąmonės, kalbos ir kul-

RAKTAŽODŽIAI: kooperatyvumas, kognityvinė semiotika, diskursas, vertybinės dominantės, lingvokultūrinis kodas.
KEY WORDS: cooperativity, cognitive semiotics, discourse, value dominance, linguocultural code.

tūros santykis, sociokultūrinių ir psichologinių faktorių įtaka formuojant komunikacinį elgesį. Analizuojant kooperatinį komunikacinį elgesį ir norint atskleisti universalius bei specifinius kooperatinės komunikacijos komponentus, autorius siūlo teorines-eksperimentines prieigas ir novatorišką trianguliacinę metodiką einant nuo kognicijos (sąmonės) į diskursą, t. y. nuo pasaulio pažinimo iki potencialaus jo rezultatų realizavimo bendraujant tiek mono-, tiek tarpkultūriniu lygmeniu. Autorius lyginamajai analizei pasitelkia ir lietuvių kalbos duomenis (tarp jų ir eksperimento dalyvių – lietuviakalbių recipientų). Tai ypač įdomu Ukrainos lingvistikai ir, be jokios abejonės, taps paskata tolesniems baltistikos ir lituanistikos tyrimams Ukrainoje.

ĮVADAS

Šiuolaikinė lingvistinė komunikatyvistika toliau tiria tuos skirtingų etnosų komunikacinės veiklos aspektus, kurie pirmiausia susiję su naujų instrumentų, mechanizmų, būdų ir priemonių, skirtų darniam ir sėkmingam bendravimui, arba kooperacijai, paieška, ir buvo verifikuojami ne vienos mokslininkų kartos, o šiandien kyla poreikis išplėtoti naują tyrimo metodologiją. Remiantis

pagrindiniais lingvistinės sinergijos teiginiais, o ypač istoriškumo, sistemishumo, funkcionalumo, antropocentrizmo, diskursocentrizmo, aiškinamumo, ekspansiškumo ir kultūrinio determinizmo principų, kurie buvo nuosekliai įgyvendinami kalbotyroje, deriniu, galima objektyviai ir sistemingai atskleisti tokio sudėtingo fenomeno kaip kooperacija prigimtį.

NACIONALINIO KOOPERATINIO KOMUNIKACINIO ELGESIO TEORINIO-EKSPERIMENTINIO TYRIMO METODOLOGIJA

Atsižvelgiant į atitinkamas tendencijas, ontologinio ir epistemologinio aiškinimo atnaujinimo reikalauja tokie klausimai: 1) apie kalbą ir jų vartotojų, kurių komunikacinis elgesys formuojasi tiek konkrečiame sociume, tiek ir tarp- ir transkultūrinių kontekstų sąlygomis, sąmonės ryšį (Dementyev 2013; Hall 1990; Lichačiova 2017); 2) apie kalbų ir kultūrų dialogą (Darginavičienė 2018; Gudavičius 2000; Krasnykh 2001; Lebedko 1999; Leontovich 2005; Wierzbicka 1994; Tyshchenko 2021); 3) apie sociokultūrinių, psichologinių, geopolitinių ir, svarbiausia, semiotinių faktorių įtaką nacionaliniam komunikaciniam elgesiui apskritai (Papaurelytė-Klovienė

2009; Pauža 2007; Skab 2015; Sternin 2015) ir kooperatiniam elgesiui konkrečiai (Čepaitienė 2007; Hilbig 2009; Kučinskaitė 1990; Larina 2009; Tomasello 2008; Vasko 2019). Šie klausimai iki šiol yra diskutiniai kalbant tiek apie universaliųjų elgesio stereotipų, siekiančių žmogaus kaip *homo sapiens* (Kapranov et al. 2020; Kreik, Khudyakova 2014; Maturana, Varela 1992; Vasko 2021 ir kt.) etnogenezę, kai pirmykščio žmogaus komunikacinėje sąmonėje formavosi kognityvinis kooperacijos gebėjimas, supratimą ir išskyrimą, tiek išskiriant nacionalines-vertybines dominantes, suformuotas kiekvieno etnosų įvairiais sociumo raidos tarpsniais.

Humanitarikoje šis metodologinis posūkis tampa ypač svarbus dėl pasaulyje aktualėjančių politinių, kultūrinių, etninių, religinių, ekonominių ir pan. klausimų, kurie skatina mokslininkus, ypač lingvistus, susitelkti į tų bendravimo ženklų ir modelių, kurių modusai gali užtikrinti įtampos silpnėjimą ir konfliktų neutralizavimą, paiešką ir tyrimą.

Būtent dėl globalizacijos, įvairių komunikacinės veiklos ir sąveikos formų intensyvėjimo, aktyvaus tarptautinių kontaktų ir diplomatinių santykių plėtojimosi ir pan. kyla būtinybė nuodugniau moksliskai aprašyti tokį kognityvinį-semiotinį ir diskursinį-pragmatinį konstruktą kaip atskirų etnosų, šiuo atveju – ukrainiečių, rusų, lietuvių ir amerikiečių (JAV), nacionalinis kooperatinis komunikacinis elgesys (toliau – NKKE).

Lingvistinis objekto aktualumo aspektas nulemtas būtinybės visapusiškai iširti žmogaus kalbinę veiklą apskritai ir jos komunikacinius matmenis konkrečiai, t. y. poreikis atsakyti į tuos klausimus, kurie iki šiol nėra atskleidę viso savo sudėtingumo: 1) kaip konstruojami ir saugomi kalbinėje / komunikacinėje asmens sąmonėje kooperatinio komunikacinio elgesio modeliai / stereotipai; 2) kaip vyksta komunikacinio elgesio numatymas, planavimas ir valdymas atsižvelgiant į kognityvinius-semiotinius ir diskursinius-pragmatinius faktorius; 3) kaip universaliosios konstantos ir nacionalinės-vertybinės dominantės (Korolyov 2021) atsispindi kooperatiniame komunikaciniame skirtingų kalbinių kultūrų atstovų elgesyje. Suformuluotas klausimų spektras kelia reikalavimą kompleksiskai teoriškai ir eksperimentiškai iširti ukrainiečių, rusų, lietuvių ir amerikiečių

(JAV) NKKE, tyrimą kreipiant nuo kognicijos į diskursą (Korolyov 2018).

Darbe pateikiamas naujas NKKE, kaip kognityvinio-semantinio, diskursinio fenomeno, kurio konstituentai (simbolinės struktūros) formuojasi kalbinėje / komunikacinėje konkreta etnos atstovų sąmonėje ir aktualizuojamos kaip (ne)verbaliniai diskurso erdvių komponentai (Korolyov 2020), kurie sudaro platų kooperatinių diskursinių situacijų, pasižyminčių tam tikra atitinkamų diskursinių praktikų konfigūracija, spektrą, apibūdinimas.

Siekiant sukonstruoti NKKE parametrų modelį tyrime buvo išplėta triapakopė metodika, susidedanti iš trijų vykdymo pakopų, kurios savo ruožtu pasižymėjo atskirais realizacijos etapais: pirmoji pakopa apima bendruosius mokslinius stebėjimo, indukcijos ir dedukcijos metodus, tradicinius lingvistikos metodus – aprašomąjį, terminologinį-sąvokinį; antroji pakopa – eksperimentinių procedūrų, besiremiančių psicho- ir sociolingvistiniais, kognityviniais-diskursiniais metodais ir metodikomis, tarp kurių – 1) kontekstinė analizė su savais sąmoningais / polisituaciniais tyrimo būdais; 2) antropometrinis metodas pasitelkiant psicho- ir sociolingvistinius eksperimentus (žvalgomoji apklausa, anketavimas / lingvistinis interviu, stebėjimas, rangavimas) – ir turinio analizė; 3) funkcinis-semantinis metodas su freimų ir scenarijų modeliavimo elementais, sintezė; 3 pakopa – diskurso analizė, kurią sudaro pokalbio analizė ir turinio analizė, taip pat pragmatinis-semantinis metodas. Visose pakopose ir etapuose buvo pasitelktas parametrų gretinimo metodas.

UKRAINIEČIŲ, RUSŲ, LIETUVIŲ IR AMERIKIEČIŲ NACIONALINIO KOOPERATINIO KOMUNIKACINIO ELGESIO EKSPERIMENTINĖS ANALIZĖS REZULTATAI

Elgesio eksperimentų rezultatai leido:

1) sukonstruoti freimų semiotinį NKKE modelį, kuris reprezentuoja žinių apie kooperaciją pasirenkant šių slotų struktūrą: (S + Ps – adresantas ir jo socialinės psichologinės, mentalinės ir kultūrinės charakteristikos) + (H + Ps – adresatas ir jo socialinės psichologinės, mentalinės ir kultūrinės charakteristikos) + (P – išeities taškas ir įvykiai) + (M ((P / T – N – F) – kooperacijos modusai) + (R + St) – abiem šalims naudingas rezultatas ir stimulus; ir yra realizuojamas diskurso erdvėje pasirenkant diskurso praktiką (nuo fatinių DP pradinėje kontakto pakopoje, prie kurių priskiriami *pasisveikinimai*, iki baigiamosios kooperacijos fazės ir jos DP *atsisveikinimo*) (Korolyova, Korolyov 2020) kaip simbolinę komunikacinės ukrainiečių, rusų, lietuvių ir amerikiečių (JAV) sąmonės struktūrą su būdingomis mandagumo / tolerancijos (MP / MT), neutralumo (MN) ir familiarumo (MF) modusų raiškomis;

2) remiantis nustatytais produktyvumo indeksais užfiksuota, kad komunikacinės sąmonės modulinėje NKKE organizacijoje branduolinę zoną sudaro universaliosios konstantos, o branduolio prieigos zona yra suformuota remiantis MP / MT ar MN, be to, ji yra universali lietuvių (produktyvumo indeksai (PI) MP / MT 0,47; MN 0,45), ukrainiečių (MP / MT 0,45; MN 0,41), rusų (MP / MT 0,42; MN 0,42) ir amerikiečių (JAV) (MP / MT 0,42; MN 0,41) komunikacinei sąmonei, esant pasireiškimo variantams konkrečioje diskursinėje praktikoje;

3) nustatyti gerokai žemesnį familiarumo moduso, formuojančio branduolio prieigos zoną jų komunikacinėje sąmonėje, PI amerikiečių (JAV) (MF 0,35) ir lietuvių (MF 0,34) NKKE; ukrainiečių (MF 0,25) ir rusų (MF 0,24) šio moduso PI dar žemesnis, o tai leidžia nustatyti, kad jis priklauso artimosios periferijos zonai jų komunikacinėje sąmonėje. Šiuos skirtumus galima paaiškinti keliais faktoriais: 1) empirinio tyrimo procedūros specifika, kuri remiasi informantų, daugiausia atstovaujančių vienai socialinei ir profesinei grupei ir turinčių aukšto lygio išsilavinimą, sociokultūrinėmis charakteristikomis; 2) vyraujančiomis vertybinėmis lygybės / lygiateisiškumo ir saviraiškos laisvės dominantėmis kaip išraišką etnosociumų su veikiančiais ir išplėtotais demokratiniiais institutais, kurie pasireiškia dažniausiai kalbinėje sąveikoje ir skatina realizuoti kooperatinę makro strategiją, kitaip nei posovietinėse visuomenėse, kur totalitarinės sistemos rudimentai iki šiol atspindimi stereotipiniame nacionaliniame jų atstovų elgesyje, nors ir pastebimos didesnės laivės tendencijos (ne)instituciniame bendravime; 3) laiko kategorijos, užtikrinančios pastangų ir raiškos priemonių ekonomiją, vertė Vakarų Europos – Amerikos aplinkoje.

NKKE vaizdavimas ukrainiečių, rusų, lietuvių ir amerikiečių (JAV) meninėje prozoje leido išsiaiškinti, kad jo diskursinei erdvei būdinga variacinė ir kompleksinė moduso organizacija (MP + MN; MN + MF; MN + MP + MT ir t. t.), kuri pasiekama per semiotinę plataus

strateginio-taktinio repertuaro diskursinių praktikų (taktikų), tinkamų konkrečioje diskursinėje situacijoje (strategijoje), konfigūraciją. Nustatyti penki universaliųjų komunikacinių kooperacijos strategijų tipai: 1) solidarizacija; 2) saviprezentacija; 3) pašnekovo statuso iškėlimas; 4) nuoširdumas; 5) palankaus bendravimo tono sukūrimas, o jų sėkmę garantuoja platus taktikų pasirinkimas.

Kompleksinė triapakopė prieiga prie NKKE leido pasiekti šiuos naujus mokslinius rezultatus:

1) apibrėžti aštuonis universaliuosius ukrainiečių, rusų, lietuvių ir amerikiečių (JAV) onto- ir etnokonstantų vaizdinius, susijusius su kooperatiniu komunikaciniu elgesiu, pavyzdžiui:

- sąveika, bendradarbiavimas, abiem šalims naudingo kontakto galimybė;
- konjunktūriškumas, gebėjimas susitarti, kompromisiškumas;
- etiketo normų ir taisyklių laikymasis;
- pagarba pašnekovui, tolerancijos ir mandagumo kognityvinių-semantinių modusų laikymasis, kuris implikuoja konstruktyvumo, kompromisiškumo, nekonfliktiškumo tiek mono-, tiek tarpkultūriniu lygmeniu dominančių vertinimą;
- išsiauklėjimas ir išsilavinimas, aukštas kalbinės ir komunikacinės kompetencijos lygis;
- polinkis bendrauti pragmatiškai, kuris suformuoja stimulą tolesniam konstruktyviam kontaktui ir bendradarbiavimui;
- komunikabilumas, aktyvumas, iniciatyvumas, energingumas, agentiškumas, polinkis į komandinę, partnerišką ir kolektyvinę veiklą;

- moraliniai principai ir dvasinės vertybės (padorumas, orumas, nuoširdumas, inteligentiškumas, kuklumas, santūrumas ir kt.);

2) išskirti nacionalines vertybines dominantes autostereotipinių, būdingų kiekvienos etnokultūros atstovams monokooperatinio elgesio vaizdinių, užfiksuotų pirmiausia (kontora)stereotipinėse reakcijose į atitinkamus eksperimento dalyvių stimulus; antra, simbolinėje mandagumo, neutralumo, tolerancijos ir familiarumo modusų raiškos diskursinėse praktikos konfigūracijoje; trečia, diskursiniame-pragmatiniame moduso organizacijos ir strateginio-taktinio personažų kooperacinio elgesio variantiškume, atspindėtame meninės prozos kūrinuose.

Taigi monokultūriniame ukrainiečių bendravime kooperatinės dominantės aukščiausi taškai yra dvasinės savybės, jautrumas (*чутливість*) ir atjauta (*чуйність*), geranoriškumas (*добррозичливість*), rūpestingumas (*турботливість*), svetingumas, mandagumas (*чемність*) ir pagarbumas (*шанобливість*), emocionalumas (*емоційність*), orumas (*гідність*), neagentiškumas ir susitelkimas (dvasinis nuoseklumas – *соборність*), kurie varijuoja tolerancijos ir mandagumo modusų ribose, ypač artimų (paprastai pažįstamų) žmonių atžvilgiu; tiek kolektyvizmo, tiek ir sąmoningo introspekcinio individualizmo apraiškos; tarp neverbalinių simbolių dominuoja stiliizuoti (meniškai apdoroti) prokseminiai, kinetiniai ir miminiai kooperatinės makrostrategijos realizacijos komponentai ir psichofiziologinės reakcijos.

Monokultūriniame rusų bendravime kooperatinės dominantės aukščiausi taš-

kai yra orientavimasis į moralės principus; atsivėrimas (*открытость*) ir atvirumas (*откровенность*), nuoširdumas (*душевность*), patiklumas (*доверчивость*), tiesmukumas (*прямолинейность*), sveitingumas (*гостеприимство*), neagentiškumas, nepriekabumas (*неприхотливость*) ir nepretenzingumas (*непритязательность*), kurie varijuoja mandagumo, pirmiausia vyresnio amžiaus ir aukštesnio statuso atžvilgiu, moduso ribose; taip pat tolerancijos (pakantumo), pirmiausia *Saviškių* atžvilgiu, moduso ribose; opozicijose kolektyvizmas *vs* individualizmas dominuoja pirmasis; tarp neverbalinių simbolių užfiksuoti daugiausia prisilietimų ir distancijos laikymosi meninės komunikacijos komponentai, kuriais realizuojama kooperatinė makrostrategija.

Monokultūriniame lietuvių bendravime kooperatinės dominantės aukščiausi taškai yra dvasinės vertybės, padarumo principai, draugiškumas tiek *Saviškių*, tiek *Svetimųjų* atžvilgiu (*draugiškas žmogus / draugiška asmenybė*), santūrumas ir savitvarda (*susivaržymas, santūrumas, susivaldymas*), kuklumas, atsargumas ir apsidraudimas, pragmatizmas, sveitingumas (*vaišingumas*), kurie varijuoja familiarumo ir etiketinio mandagumo modu-

sų ribose (*formalaus mandagumo laikymasis*); ambivalentinio personalizmo (asmenybės autonomijos, individualizmo) ir kolektyvizmo (*individualizmo dviilypumas / asmenybės savarankiškumas*) / kolektyvizmas) raiška; tarp neverbalinių simbolių dominuoja prozodiniai, kinetiniai ir miminiai meninės komunikacijos komponentai, kuriais realizuojama kooperatinė makrostrategija.

Monokultūriniame amerikiečių (JAV) bendravime kooperatinės dominantės aukščiausi taškai yra liberaliai demokratinės moralinės-dvasinės vertybės, lygybė ir lygiateisiškumas, saviraiškos laisvė, pasitikėjimas, drąsumas ir ryžtingumas, pozityvus mąstymas (*positive thinking*), agentiškumas (*activity*) orientuojantis į pragmatizmą ir asmeninę sėkmę (*personal success*), varijuojantys harmoningai derančių familiarumo ir tolerancijos modusų ribose ir demonstruojantys rezultatyvų stimulo tolesniam kontaktui gavimą; personalizmo, asmenybės autonomijos, individualizmo (*privacy*) raiška; tarp neverbalinių simbolių dominuoja kinetiniai, miminiai ir prozodiniai meninės komunikacijos komponentai, kuriais realizuojama kooperatinė makrostrategija.

IŠVADOS

Taigi tyrime pirmą kartą išplėtotas NKKE parametrų modelis, kuris analizuotas kaip universalus kognityvinis-semiotinis ir diskursinis-pragmatinis konstruktas, formalizuojantis, vizualizuojantis ir akivaizdžiai demonstruojantis jo procesą ir rezultata kaip faktorių, parametrų ir požymių visumą, kuria remiantis gali būti pristatytas ir išanalizuotas bet kurio

etnosu NKKE (Korolyov 2018; 2019). Tai atveria tolesnio NKKE fenomeno tyrimo perspektyvas įtraukiant kitų kalbų ir kultūrų medžiagą. Atliktas tyrimas Lietuvos ir Ukrainos akademinėje bendruomenėje sukėlė susidomėjimą, specializuotuose moksliniuose žurnaluose buvo parašyta ne viena tyrimo recenzija (Lichačiova 2019; Sieriakova 2020; Slukhai 2018).

Literatūra

- Darginavičienė Irena. 2018. The Influence of Culture and Language on the Identity of a Person, *Logos-Vilnius* 95: 164–176.
- Dementyev 2013 – Деметьев Вадим В. 2013. *Коммуникативные ценности русской культуры: категория личности в лексике и прагматике* [Communicative values of Russian culture: the category of personality in vocabulary and pragmatics]. Москва: Глобал Ком.
- Čepaitienė Giedrė. 2007. *Lietuvių kalbos etiketas: semantika ir pragmatika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Gudavičius Aloyzas. 2000. *Etnologvistika*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Hall Edward T., Hall Mildred R. 1990. *Understanding Cultural Differences: Germans, French and Americans*. Yarmouth, Maine: Intercultural Press.
- Hilbig Inga. 2009. Lietuvių ir anglų prašymų strategijos ir mandagumas, *Lietuvių kalba* 3. <<https://doi.org/10.15388/LK.2009.22872>> [žiūrėta 2021 06 05]
- Kapranov Yan, Korolyova Alla, Tolcheyeva Tetiana, Vasko Roman. 2020. Human Language as a Natural Artifact of Planetary-Noospheric Mind: Coevolutionary-Macromutational Reinterpretation. *Amazonia Investiga* 9(34): 17–23.
- Korolyova Alla, Korolyov Igor. 2020. Standardization of the Formulas of Discursive Practice *Farewell* in the National Cooperative Communicative Behaviour, *Valoda: nozīme un forma* 11. *Grammar and language standardization*: 77–92.
- Korolyov Igor. 2017. National Cooperative Communicative Behaviour: Epistemes, Meta-Language, Tools, *Res Humanitariae* 21: 127–142.
- Korolyov 2018 – Корольов Ігор Р. 2018. *Національна кооперативна комунікативна поведінка: від когніції до дискурсу* [National cooperative communicative behaviour: from cognition to discourse]. Київ: ВПЦ “Київський університет”.
- Korolyov Igor. 2019. Cognitive and Communicative Category of Cooperativity: Ontological and Gnoseological Status, *Logos* 98: 83–93.
- Korolyov Igor. 2020. Discursive Practices as Sign Constructs of Communicative Consciousness, *Logos* 102: 61–69.
- Korolyov Igor. 2021. National Value Orientations as Formants of Language Consciousness, *Logos* 107: 28–38.
- Krasnykh 2001 – Красных Виктория В. 2001. Коды и эталоны культуры (приглашение к разговору) [Codes and Standards of Culture (Invitation to Talk)]. *Язык, сознание, коммуникация* 19: 5–19.
- Kreik, Khudyakova 2014 – Крейк Альфред И., Худякова Наталья И. 2014. Кооперативность как фундаментальный признак человечества [Cooperativity as a fundamental feature of humanity], *Психология, социология и педагогика* 6. <<http://psychology.snauka.ru/2014/06/3238>> [žiūrėta 2021 06 14]
- Kučinskaitė Antanė. 1990. *Lietuvių kalbos etiketas*. Vilnius: Mokslas.
- Larina 2009 – Ларина Т. В. 2009. *Категория вежливости и стиль коммуникации. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций* [Politeness Category and Communication Style. Comparison of English and Russian Linguocultural Traditions]. Москва: Рукописные памятники Древней Руси.
- Lebedko Maria. 1999. *Cultural Bumps: Overcoming Misunderstandings in Cross-Cultural Communication*. Vladivostok: Far Eastern State University Press.
- Leontovich 2005 – Леонтович Ольга А. 2005. *Русские и американцы: парадоксы межкультурного общения* [Russians and Americans: Paradoxes of Intercultural Communication]. Москва: Гнозис.
- Lichačiova 2017 – Лихачёва Алла Б. 2017. *Русская коммуникативная культура и ее вербальные проявления: в сопоставлении с литовской и другими коммуникативными культурами* [Russian communicative culture and its verbal manifestations: in comparison with Lithuanian and other communicative cultures]. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Lichačiova 2019 – Лихачева Алла. 2019. Рецензия на монографию И. Р. Королева „Національна кооперативна комунікативна поведінка: від когніції до дискурсу“ (Київ: ВПЦ „Київський університет“, 2018. 519 с.) [Review of the monograph by I. R. Korolyov „National cooperative communicative behaviour: from cognition to discourse“], *Slavistica Vilnensis* 64(1): 160–163.
- Maturana Humberto R., Varela Francisco J. 1992. *The Tree of Knowledge: The Biological Roots of Human Understanding*. Boston, Massachusetts: Shambhala Publications.

- Papaurėlytė-Kloviėnė Silvija. 2009. Lietuvių nacionalinis charakteris lietuvių kalbos pasaulėvaizdyje: ar galime vadintis darbščiaisiais pavyduoliais, *Acta humanitarica universitatis Saulensis* 8: 244–252.
- Pauža 2007 – Паужа Йонас. 2007. Особенности русского и литовского коммуникативного поведения в ситуациях проявления речевого этикета [Features of Russian and Lithuanian communicative behavior in situations of manifestation of speech etiquette]. Стернин И. А. (ред.). *Коммуникативное поведение 27. Русское, литовское, эстонское и латышское коммуникативное поведение*: 16–31. Воронеж: Изд-во “Истоки”.
- Seriakova 2020 – Серякова Ирина И. 2020. Рецензия на монографию I. R. Korolyov „Національна кооперативна комунікативна поведінка: від когніції до дискурсу“ (Київ: ВПЦ „Київський університет“, 2018. 519 с.) [Review of the monograph by I. R. Korolyov „National cooperative communicative behaviour: from cognition to discourse“], *Нова філологія* 79: 144–146.
- Slukhai 2018 – Слухай Наталья. 2018. Рецензия на монографию Королёва И. Р. „Національна кооперативна комунікативна поведінка: від когніції до дискурсу“ (Київ: ВПЦ „Київський університет“, 2018. 519 с.) [Review of the monograph by I. R. Korolyov „National cooperative communicative behaviour: from cognition to discourse“], *Res Humanitariae* 23: 286–290.
- Skab 2015 – Скаб Мар’ян. 2015. Спільне й відмінне у комунікаційній поведінці українців та поляків [Common and different in the communicative behavior of Ukrainians and Polish], *Studia Ukrainica Varsoviensia* 3: 187–194.
- Sternin 2015 – Стернин И. А. 2015. *Модели описания коммуникативного поведения [Models for describing communicative behavior]*. Воронеж: «Гарант».
- Tomasello Michael. 2008. *Origins of Human Communication*. Cambridge, Massachusetts, London: MIT Press.
- Tyshchenko O., Korolyov I., Palchevska O. 2021. Cultural and Cognitive Structure of the Omen: Epistemology, Axiology and Pragmatics, *Wisdom* 2(18), 137–151.
- Vasko Roman. 2019. Reflection of the Ancient Rituals Semiotics in Cultural Etiquette Forms of Politeness, *Logos*. 100: 85–94.
- Vasko Roman. 2021. The Idea of Harmonising Hypotheses about the Origin of Life on Earth: The Rational Principle – Human Being and His Language, *Logos* 106: 80–91.
- Wierzbicka Anna. 1994. “Culture scripts”: A semantic approach to cultural analysis and cross-cultural communication, *Pragmatic and Language Learning: Monograph Series* 5: 1–24.

Nuorodos

¹ The article has been prepared within the scope of individual scholarship of the Verkhovna Ra-

da of Ukraine for young scientists – Doctor of Sciences in 2021.